జరిగింది. కాని అవి లెక్క చేయకుండా ఆంధ్ర ప్రభుత్వం అధికారులద్వారా అప్పు సేకరణకు పూనుకోనడం గర్హనీయం. పదిరోజులలో దాదాపు కోటిరూపాయలు వసూలు చెయ్యడం అన్యాయం. అందులోను వ్యవసాయపు పంటల ధరలు తగ్గుముఖం పట్టిన రోజుల్లో రైతులను బాధపెట్టడం సమర్థనీయంకాదు. ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెసు కమిటీ మొదలు అమీనా ఉద్యోగి వరకూ గ్రామాల పరిస్థితులు పూర్తిగా అర్థం చేసుకోనకుండా నిర్ణయాలు చేస్తున్నారు. బలవంతాన అమలు జరుపుతున్నారు. గ్రామాలలో డబ్బు రాబట్టడానికి పోస్టాఫీసులద్వారా ఏమో చేయాలని ఎ. ఐ. సి. సి. తీర్మానించింది. రిజర్వుబ్యాంకువారు రూరల్ బ్యాంకీలు పెట్టమంటున్నారు. ఈ విధంగా గ్రామాలకు చేరుతున్న డబ్బును రాబట్టాలన్న ప్రయత్నాలు మాత్రమేకాక న్యాయపంచాయితీలను ఏర్పరచి గ్రామాలకు న్యాయపరిపాలనా బాధ్యతలుకూడా అప్పగింతపెట్ట చూస్తున్నారు. (రూల్ ఆఫ్ లా) చట్టబద్ధమైన రాజ్యం సాగవలసిన దేశంలో కులం కుటుంబం, వంశాన్నిబట్టి కేసులు పరిష్కారం కావాలన్న ఏర్పాట్లుచేస్తున్నారు. ఎన్నికైనవారికి శిక్షలు, జుల్మానాలు విధించే అధికారం ఇవ్వజూస్తున్నారు. ఇలాంటివాటివల్ల గ్రామాలలో పెత్తందార్లు పెరిగి దేశంలో "డిక్టేర్‌షిప్పు" ఎలా అభివృద్ధి చెందుతుందో లూయీఫిషర్ వ్రాసిన "స్టాలిన్ జీవితచరిత్ర" చదివితే పూర్తిగా అర్థం కాగలదు.— "గౌరీశంకర్"

కథానిక

రంగంలో తరంగం

శింగీతం శ్రీనివాసరావు

ఆమాత్రం దూరానికి బస్సు ఎక్కదలుచుకోలేదు జగన్నాథం. మండుటెండలో తిన్నగా నడుస్తూ అవ్యక్తంగా చూచాడు. అసంఖ్యాక జనసమూహం కరుగుతున్న తారురోడ్లనుకూడా లెక్క చెయ్యకుండా అటుఇటు తిరుగుతున్నారు. సుడిగాలిలోని ఎండుటాకుల్లాగా? లేక-లేక-తాము వున్న చిన్న ప్రపంచాన్ని వదలలేక చలనం సాగిస్తున్న పరమాణువుల్లాగా? ఏమో. నిర్ణయించలేకపోయాడు జగన్నాథం. జనం ఎక్కువగా ఉన్నందున వేగం తప్పనిసరి తగ్గించాల్సివచ్చింది. చాలామంది కాలిబాటమీదనే వ్యాపారం అంతా సాగిస్తున్నారు. ఒక పుస్తకాలమ్మేవాడ్ని తప్పుకొని, జ్యోతిష్యుడిమీద పడబోయి పక్కకడుగు వేయటంలో ఎదురుగావచ్చే అమ్మాయికి అడ్డంగా నిలబడటం తప్పిందికాదు ఆమె పక్కకు తప్పుకుంది. తదేకదృష్టితో ఆమెవంక చూచాడు. చాలా అందంగానే ఉంది. నిజంగా ఆమె పరమాణువే అనాలి. మహా వేగంతో తిరిగే విద్యుత్పూరిత సూక్ష్మాణువులతో కూడుకున్న పరమాణువు. మళ్లీ ఇంకొకసారి ఆమెవైపు చూడాలనుకొని తిరిగేలోగా ఆమె చాలా గజాలు దాటిపోయింది. ఆమె ఎర్రటి చీర వంకరలో తిరుగుతూ ఉండగా ఎవరో ఒక ముసలాడు అడ్డం వచ్చాడు. బాగా కృశించిన బిచ్చగాడు-నిజమైన ఎండుటాకు, సుడిగాలిలోని ఎండుటాకు.

ఇప్పుడింకా మూడు గంటలే. నాటకం ఆరున్నరకు. ఉన్నట్టుండి కాస్త నీడలో రావటంతో అక్కడ అలాగే ఉండిపోయాడు. నీడలో నిలబడే ఆనందాన్ని వదులుకోలేక. పక్కకు తిరిగి చూస్తే అదొక పెద్ద అంగడి. బయట అద్దం వెనుక ఫ్రిజిడెయిర్లు, విద్యుత్ సాధకాలు, అవీ, ఇవీ అందంగా అమర్చబడిఉంది-వాటిని చూస్తూ ఉంటే ఎంత హాయి. ఆ పరిస్థితుల్లో వాటిని కొనడంలోకన్నా వాటిని అలా చూడటము ఎక్కువ ఆనందం కనబడింది జగన్నాథానికి. అదొక ఓదార్పు కాదు కదా! ఛ-ఛ. వ్యక్తిత్వ భావానికి అనుగుణ్యమైన ఒక ప్రత్యేక సిద్ధాంతమని ఓదార్చుకున్నాడు. అద్దం వెనుక ఫ్రిజిడెయిర్లు తెల్లగా, అందంగా, అందని చందమామలా ఉంది. దానిప్రక్కనే కనబడీ కనబడ

కుండా అగుపడింది అద్దంలో అతని ప్రతిబింబం. ఆ వస్తువునకు, తన ప్రతిబింబానికి అంతర్యం బాగా అగుపడ్తూంది.

“ఏం చూడడం అయిందా?” అన్నది వెనుక నుంచి ఒక సన్నని గొంతు. తిరిగి చూచాడు జగన్నాథం. ఇంతసేపు పరధ్యానంలో లలిత అక్కడ ఉండిందన్న సంగతే అతనికి తెలియలేదు, మన సంతా తన రూపంమీద ఉన్నపుడు లలిత రూపం అద్దంలో ఎందుకు అగుపడ్తుంది?

“అప్పుడే బయల్దేరా వేమిటి?”అన్నాడు జగన్నాథం. “నేనంటే నాటకంలో పాల్గొనేవాణ్ణి. రెండు గంటలకు ముందే హాజరుకావాలి. నువ్వు నాటకాన్ని హాయిగా కూర్చొని ఆనందించే దానివి. టిక్కెట్టు ఉందిగా, ఆరు ఇరవైఐదుకు వస్తే చాలు.”

“ఆనందం ఊరికే దొరకటంలేదు. ఆనందం కోసరం డబ్బు ఖర్చుపెడ్తున్నా తెలుసా?”అన్నది లలిత నవ్వుతూ.

అబ్బ! ఎప్పుడు డబ్బు డబ్బు. జగన్నాథానికీ, లలితకు ఈ విషయంలో మొదట్నుంచి అభిప్రాయభేదాలు. అన్ని వ్యాధుల్లోకి పేదరికం చాల కఠినమైనవ్యాధి అని ఇద్దరూ ఒప్పుకున్నారు. కాని ధనికులకు, పేదలకు ఎక్కువ అంతర్యం ఉందనీ, డబ్బును సమానంగా పంచిపెట్టక పోయినా-ఒక్కొక్కరికి ఎంత యోగ్యమో అంత ఇస్తేనే దేశం బాగుపడ్తుందని జగన్నాథం వాదం. కాని ప్రపంచంలో బుద్ధిగలవాళ్ళు, బుద్ధి లేని వాళ్ళు యోగ్యులు, అయోగ్యులు ఎల్లప్పుడూ ఉంటారు గనుక, ఈ క్షణం అందరిని సమానంగాచేసినా మరుక్షణం మళ్ళీ ధనికులు పేదలు తయారవుతారనీ, అందువల్ల అలాంటి ప్రయత్నమే వృథా అనీ లలిత వాదన. వీరిద్దరికి స్నేహం కుదిరినప్పట్నుంచి అభిప్రాయభేదంకూడ నాటుకు వస్తూంది. కాని ఈ రోజు దొరికింది జగన్నాథానికి మంచి ఛాన్సు. నాటకం అంతా తన భావాలతో నిండిఉండి, అందుకనే ముఖ్యంగా లలితను నాటకానికి రమ్మని ఆహ్వానించాడు.

ఇద్దరు నాటకశాలవైపు బయలుదేరారు.

“ఇంత తొందరగా నేనెందుకు? నేనలా కాస్త గుడ్డలషాపులు తిరిగి చూసొస్తా” నన్నది లలిత.

“ఏం? నీకుకూడ కొనడంలో కన్నా చూడటంలో ఆనందం ఎక్కువా?” అన్నాడు జగన్నాథం, ఇద్దరూ నవ్వారు.

“థియేటర్‌లో కలుసుకుందాం” అంటూ జగన్నాథం చరచరా నడచి వెళ్ళిపోయాడు. లలిత కొంచందూరం నడచి ఒక గుడ్డల అంగడి లోనికి వెళ్ళింది.

గ్రీన్‌రూమ్‌లో ఒకటే హడావిడి. జగన్నాథం వేషం చాలవరకు పూర్తి అయింది. తన దొక ఫ్యాక్టరీ ప్రొప్రైటర్ వేషం. అద్దంలో చూచుకున్నాడు. నిజంగా లక్షాధికారిలా అగుపడ్తున్నాడు. వేషంవేసి ధనికుడులా అగుపడవచ్చు గాని తెలివిగలిగినవాడులా అగుపడగలడా?

“ఏది యెలా ఉన్నా నీ మీసం భలేగా ఉందోయి” అన్నాడు బిచ్చగాని వేషంలోఉన్న ప్రకాశరావు. అతనికి మూడు మేడలు, ఒకకారు, ఒక లాకీ ఉన్నాయి. ఉన్నట్టుండి నిశ్శబ్దం. ఇంకా పదినిముషాలుమాత్రం ఉందనీ, త్వరితంగా తయారు కమ్మనీ దర్శకుడు బిగ్గరగా హెచ్చరిస్తున్నాడు. ఆ పదినిముషాలుకూడా దాటిపోయింది. అందరు స్టేజివైపు పరుగెత్తారు. జగన్నాథం మరొకసారి అద్దంవైపు చూచుకొని, స్టేజిమీదకు వచ్చి, నలుగురితో “ప్రార్థన” మొదలెట్టాడు. పక్కకర్టన్‌కు చాటుగా దర్శకుడు నాటకం పుస్తకం చేతపట్టుకుని మాటలందివ్వటానికి సిద్ధపడ్తున్నాడు. ప్రార్థన పూర్తి అయింది. అందరు పక్కలకు వచ్చేసారు. స్టేజిఅంతా ఖాళీగాఉంది. బంగాళా మేడగదిలా అమర్చబడి ఉంది.

తెర లాగబడింది. జగన్నాథం మరొక ధనికునితో తిన్నగా స్టేజిలోకి నడిచాడు. లైట్లమధ్య కళ్ళుచెదురుతున్నా ఎలాగో ఓలాగు సమాళించుకొని మొదలెట్టాడు.

“ఏమండీ, రాజారావుగారు! నే మొదట్నుంచి మీకు చెబుతూనేఉన్నా. ఫ్యాక్టరీ మేనేజర్‌గా మిమ్మల్ని నియమించింది ఫ్యాక్టరీపని చూచుకోటానికి. కచ్చితంగా ఉంటే - ఉండవలసినరీతిగా ఉంటే- ఈ చిక్కులు, ఈ సమ్మెలు అన్నీ ఎందుకొస్తాయి?”

రాజారావు: అదికాదండీ. నేను......

ఏమిటో, తను కంఠస్తం చేసిన వాక్యాలు దంచుతున్నాడు. జగన్నాథం వినదలుచుకోలేదు. లలిత ఎక్కడ కూర్చొని ఉందో అనుకుంటూ 'రాజారావు' వాక్యాలకు మధ్యమధ్య "ఆహా!" అంటూ నాటకానికి వచ్చినవారిని అలా ఒకసారి చూచాడు. సముద్రంలా ఉంది జనసమూహం. లలిత ఎక్కడా కనబడలేదు. ఉన్నట్టుండి దర్శకుని హెచ్చరిక. "అదినాకు తెలియక కాదు" అంటూ అందిస్తున్నాడు. జగన్నాథం అందుకున్నాడు.

"అది నాకు తెలీక కాదు, రాజారావుగారు."

దర్శకుడు: (చిన్నగా) ప్రపంచంలో అందరు-

జగన్నాథం: ప్రపంచంలో అందరు వ్యక్తిత్వంగా సమానులే. ఒప్పుకుంటాను. బీదవాళ్ళు ఉండవలసినదానికన్నా బీదవాళ్లుగా ఉన్నారు. ధనికులు ఉండవలసినదానికన్నా ఎక్కువ ధనికులుగా ఉన్నారు, ఒప్పుకుంటూ. మీరలా ఉండకూడదంటారు." జగన్నాథం తనలో సంతోషించుకున్నాడు. లలిత బాగా వింటూంది కదా! కాని రాజారావుగారు, అలాంటి భేదం లేకుండా ఉండి ఉత్సాహం నశిస్తే ఫ్యాక్టరీయే ఉండదు. దేశమంతా మాడిపోతుంది. ఒక్కమాట. బయట నుంచి అందరు మమ్మల్ని గురించి అనుకుంటారు గాని-మా బాధ్యతలూ కష్టాలు ఎవ్వరికీ తెలీదు."

జగన్నాథం ఆలోచించాడు. ఎవ్వరికీ వాళ్ళ కష్టాలు తెలీదా? అసలు అలాంటితర్కమే అతనికి స్ఫురణకు రాలేదు. దర్శకుని సహాయంతో 'రాజారావు' తన పెద్ద 'స్పీచ్' చెప్తున్నాడు అటూ ఇటూ తిరుగుతూ. మధ్యమధ్య కొన్ని మాటలకు సభికులునవ్వుతున్నారు. జగన్నాథానికి మట్టుకు తానాడినమాట కలవరపెట్టింది. ఇప్పుడు వేషంలో తను ఫ్యాక్టరీ ప్రొప్రైటర్. తనకష్టాలు ఇతరులకు తెలీదూ? మిగతావాళ్ళంతా తెలుసుకోక మాట్లాడ్తారా? అంటే లలితతో తను ధనికులను గురించి మాట్లాడింది విషయాలు తనకు సక్రమంగా తెలియకనా?

మళ్లీ తనేదో మాట్లాడాడు. రాజారావు మాట్లాడాడు. కోపంతో రాజారావు వెళ్లిపోవటంతో రంగం పూర్తి అయింది. తెరపడటంతో తెరవెనుక చప్పట్లు జోరుగావినవస్తున్నది. అంతా చక్కగానే సాగిపోయిందని దర్శకుడు సంతోషించాడు. మళ్ళీ సీన్లు మార్చారు. రెండవరంగం మొదలెట్టింది. రంగం తరువాత రంగం మారుతూంది. కాని జగన్నాథానికి అంతకుముందు తన భావాలు తప్పా? అనేది కలవరపెట్టూ ఉంది. అంతకుముందు తను జగన్నాథం ఏవిధంగానైనా అనుకొనిఉండవచ్చు. ఇప్పుడు ఫ్యాక్టరీప్రొప్రయిటర్. ఇప్పుడు అనుకునే విధం వేరు. ఫ్యాక్టరీ ప్రొప్రయిటర్ మాట్లాడినప్రతివాక్యానికి తనుమారిపోవడం జగన్నాథం గమనించ గలిగాడు. ధనికులకు, పేదలకు మధ్య అంతర్యం విడదీసినప్పటికీ లాభం లేదు. విడదీయలేరు అది సంఘానికేలేదు. ఇది ప్రొప్రయిటర్ వాక్యాలలోని సారాంశం. అదే తను స్టేజిమీద చెప్పింది. అదేలలిత అంతకుముందు చెప్పిందికూడ ఇప్పుడిప్పుడు లలిత చెప్పిందాంట్లో నిజం అనిపిస్తూంది. జగన్నాథానికి.

స్టేజిమీద గగ్గోలుగా ఉంది. పదిమందిఫ్యాక్టరీ పనివాళ్లు "ప్రొప్రయిటర్ గారు" అంటు అరుస్తూ "ఎక్కువ జీతాలు కావాలి" అనే బోర్డుపట్టుకొని అరుస్తున్నారు. జగన్నాథం స్టేజిలోకి వచ్చాడు. ఈ రంగంలోనే క్లైమాక్స్ రావాలంటూ దర్శకుడు చెప్పాడు. జగన్నాథం ఓదారుస్తూ మాట్లాడాడు. "ఇదిగో చూడండి మీ కష్టాలన్నీ నాకు తెలుసు కాని ఊరికే సమ్మెలు చేస్తేనేమాత్రం ఏం చెయ్యగలను? నాకు కారు ఉంది నిజమే. కాని అది ఫ్యాక్టరీకి చాలముఖ్యం అది లేకపోతే మీకే కష్టం."

ఫ్యాక్టరీ పనివాళ్ళదగ్గరనుంచి ఒకటే అరుపు. అందులో ఒక అతను "అదికాదయ్యా!" అంటూ మొదలెట్టాడుకోపంగా ఏడుస్తూ, "నిన్న నా చిన్న కూతురును హాస్పిటల్ లో చేర్పిస్తే చూసుకునే దిక్కులేదు. ఎప్పుడో ఇచ్చేజీతం ఇప్పుడు ఇమ్మన్నా, మేనేజర్ గారు మిమ్మల్ని అడగమంటారు. మీరు దొరకరు."

ఇంకొకడు: "మాకు అన్నంలేకపోతే ఒకరోజు అప్పిస్తారు. రోజూ ఎందుకు ఇస్తారు? పస్తున్నాం. ఇలాఉంటే నెలాఖరులో చస్తాం."

"అక్కర్లేదు" అంటూ ఒక కంఠం. స్టేజిలోకి రాజారావు దిగాడు. ఇప్పుడు అతను పనివాళ్ళకు నాయకుడు. "ఏమండీ ప్రొప్రయిటర్ గారు, మీ

కష్టాలు అంటూ మా కష్టాలు చూడకపోతేఎట్లా? ఎలాగైనా మీరు దీనికి సదుపాయం చూడాలి. లేకపోతే చూచితీరుతాను. ప్రపంచంలో—" అంటూ ఒక పెద్ద లెక్చర్ కొడ్తున్నాడు.

జగన్నాథం వినలేదు. అదంతా అంతకు ముందు తనకున్న భావాలు. ఇప్పుడు కాదు. రాజారావు ప్రొప్రయిటర్ వేషం వేసి ఉంటే తెలిసి ఉండేది అసలు సంగతి. రాజారావు వాక్యాలు వింత కలిగించినా జగన్నాథం మాత్రం చలించలేదు. నాటకం పూర్తి అయ్యేటప్పటికి లలిత మాటలు నూరుపాళ్లు నిజం అంటూ నిశ్చయించుకున్నాడు జగన్నాథం. ప్రొప్రయిటర్ ఇంటి ధ్వంసంతో ఫ్యాక్టరీ పనివాళ్ళ "జైజై" నాదాలతో - నూతనమైన ఎర్రటి కాంతితో నాటకం ముగిసింది. తెరపడగానే చప్పట్లు ఆగకుండా వినబడ్తూంది. "భేష్, భేష్" అన్నారు అందరు. దర్శకుడూ ఆనందంతో ఉప్పొంగిపోయాడు.

జగన్నాథం ఇదంతా వినదలచుకోలేదు. వెంటనే తన వేషం తీసేసి, మామూలు జగన్నాథం అయిపోయి, లలితతో తన తప్పు ఒప్పుకోవా లనుకున్నాడు. గ్రీన్ రూమ్‌వైపు పరుగెత్తాడు. మీసాలు తీసేసి, ముఖం కడుక్కొని గుడ్డలు మార్చుకున్నాడు. దువ్వుకుంటున్నాడు. హాల్ అంతా హడావిడిగా ఉంది. అద్దంలో నుంచి దూరంగా లలితవైపునకు పరుగెత్తాడు.

"లలితా" అన్నాడు ఆవేశంతో.

"జగన్నాథం. భేషుగ్గా నటించావ్. అద్భుతంగా ఉంది నాటకం" అన్నది లలిత సమానమైన ఆవేశంతో.

"కాదు లలితా. నిన్న మనం అనుకున్నాం. అంతకుముందు మన భావాలు."

కాని అడ్డుపడింది లలిత.

"అదంతా మరచిపో జగన్నాథం. ఇందాక నీ నాటకం చూచినప్పటినుంచి నా భావాలన్నీ మార్చేసుకున్నా. అసలు సంగతి తెలియక పిచ్చి భావాల్లో పడ్డా ఆఖరుకు నువ్వేసరి."

"కాని లలితా—"

"ఆలస్యమైందా? రేపు కలుసుకుందాం. ఇక్కడ గొడవగా ఉంది. నే వెళ్తా" అంటూ తిరిగి వెళ్ళిపోయింది. అవ్యక్తంగా ఆలోచిస్తూ నిలబడ్డాడు జగన్నాథం.

ఆదర్శము

దిగిరాను దిగిరాను దివినుండి భువి కనకు
ఎగురలే నెగురలేన్ భువినుండి దివికనకు
దివి భువుల నడుమనొక దీపమున్నాదిలే
కవితలో నా దీపకాంతి యున్నాదిలే!

ఆదర్శమే దీప మా దీప మందదని
దాదాపు వెలుగులను దరసించలేననకు
దొడవ్వలను కొరివి దయ్యముల నమ్ముకొని
నీ దారిలో నిరుల నేమరచి పోకోయి!

దివినుండి ఎగరకిక భువినుండి మరి దిగకు
అతి మానుషము వలదు వల దమానుషమ్మున్
మర్యాదగా నుంటె మానవత్వమె చాలు
మానవుని గుర్తిస్తె మన కవిత్వమె మేలు!

—యస్వీ జోగారావు